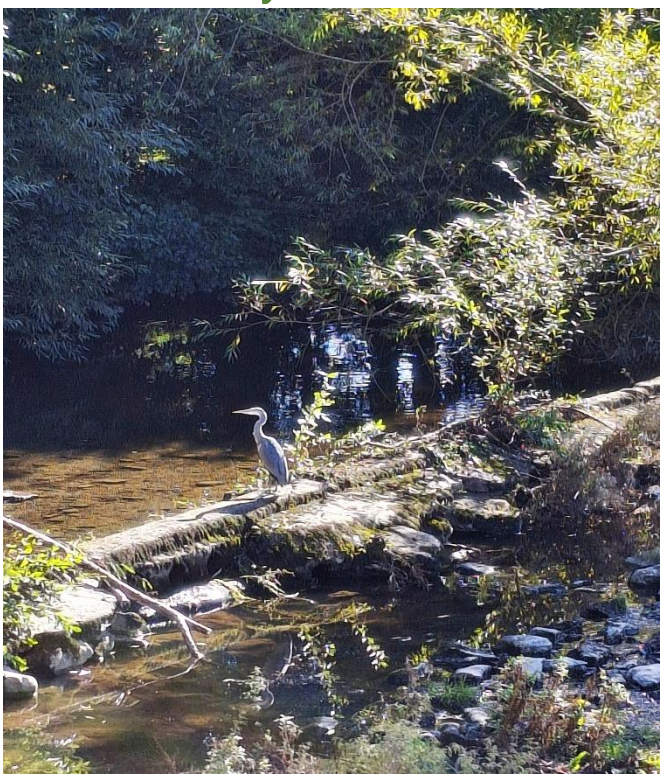
Cylchgrawn Cyfeillon y Ddaear

Ruthin Friends of the Earth Magazine

Friends of the Earth Ruthin

Hydref/Autumn 2025

Rhifyn/Issue 13

https://ruthinfoe.org

foe.ruthin@gmail.com

In this Issue

◆ **The Balsam Bash** Steve Hoyle
◆ **BIONET 2025 -A Day for Nature** Brian Peters
◆ **A nature-based solution for Afon Clwyd and the Tremeirchion sewage management works** Steve Hoyle
◆ **Wilding** Richard Barrie
◆ **Not just a tree** Diana Sanders
◆ **Flood Forum** Graham Steel
◆ **Ruthin Repair Café Celebration** Diana Sanders
◆ **A Red Line for Gaza** Christine Meirion

Photography by Steve Hoyle, Brian Peters, Diana Sanders & Christine Meirion

Yn y rhifyn hwn

◆ **Y Frwydr yn erbyn Jac y Neidiwr (Himalayan Balsam)** Steve Hoyle
◆ **BIONET 2025 - Diwrnod Natur** Brian Peters

◆ **Defnydddio natur i ddatrys problemau Afon Clwyd a safle gwaith trin carthion Tremeirchion** Steve Hoyle
◆ **Dad-ddofi tir** Richard Barrie
◆ **Not just a tree** Diana Sanders
◆ **Fforwm Llifogydd** Graham Steel
◆ **Caffi Trwsio Rhuthun yn dathlu** Diana Sanders
◆ **Llinell Goch i Gaza** Christine Meirion

Ffotograffiaeth gan Steve Hoyle, Brian Peters, Diana Sanders a Christine Meirion

Y Frwydr yn erbyn Jac y Neidiwr Steve Hoyle

Ar 10 Gorffennaf, yng ngwres tanbaid yr heulwen, cwrddais â chriw o bobl hyfryd o Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru, a gwirfoddolwr sy'n gweithio i Ymddiriedolaeth Afonydd Gogledd Cymru. Y bwriad oedd tynnu neu dorri planhigion Jac y Neidiwr cyn i'w hadau ymddangos. Gall pob planhigyn gynhyrchu hyd at 800 o hadau, sy'n golygu bod yn rhaid cael gwared arno cyn iddo flodeuo a'u taflu i bob cyfeiriad. Mae Jac y Neidiwr (Impatiens glandulifera) yn rhywogaeth oresgynnol a gafodd ei chyflwyno i'r DU yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Ers hynny, mae wedi dod yn broblem gan ei bod yn tyfu'n gyflym, gan wthio planhigion eraill i'r neilltu.

Cafodd y digwyddiad cymunedol hwn, a oedd yn gyfle i bobl weithredu drwy ddod at ei gilydd bob dydd Iau trwy fis Gorffennaf, ei drefnu gan dîm *Balsam Bashing* Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru. Cafodd y safle wrth Afon Clwyd rhwng Llanynys a Llandyrnog ei ddewis am ei fod yn hawdd mynd ato, ac oherwydd y nifer anferth o blanhigion Jac y Neidiwr sy'n tyfu mewn un ardal fach. Roedd gobaith hefyd y byddai'n bosib gosod esiampl drwy ein hymdrechion, gan fod llawer o bobl yn cerdded eu cŵn heibio i fan hyn!.

Rhoddwyd cyfarwyddiadau, a darparwyd digon o PPE (menig, rhywbeth i amddiffyn y llygaid, siacedi llachar ac ati), yn ogystal a digonedd o ddiodydd a chacenni!

Wrth gwrs, mae Jac y Neidiwr yn tyfu'r holl ffordd ar hyd Afon Clwyd, o darddle'r afon yng Nghoedwig Clocaenog i'r môr. Mae'n dasg anferth, ond gyda'i hagwedd cwpan yn hanner llawn, roedd yr Ymddiriedolaeth Natur yn hapus ac yn frwdfrydig wrth ddangos inni'r ffordd orau o dynnu neu dorri'r planhigyn hwn cyn iddo gael cyfle i ledaenu ymhellach.

Roedd digon o sgwrsio, diddordebau yn gyffredin, chwerthin, a chreu cysylltiadau tra'r oedden ni'n canolbwyntio ar y dasg dan sylw yn y gwres, ac wrth gael hoe i guddio yn y cysgod a chael diod o ddŵr!

Roedd yn ffordd braf iawn o dreulio bore a oedd yn cyfuno ymarfer corff, cyfeillgarwch, ac awyr iach. Ond, y peth pwysicaf oedd ei bod yn ffordd arall o ddangos i eraill pwysigrwydd ceisio gwneud rhywbeth fel hyn yn rheolaidd, oherwydd er bod y dasg o warchod rhywogaethau brodorol o blanhigion yn ymddangos yn ddi-ddiwedd, gallwn ni helpu i ddiogelu'r rhywogaethau brodorol hyn yn eu hunig gartref yma ar y ddaear.

The Balsam Bash Steve Hoyle

On 10th July, in the blistering sunshine, I met up with some lovely people from the North Wales Wildlife Trust (NWWT), along with a volunteer who works for the North Wales River Trust. The aim being to pull out or cut Himalayan balsam plants before they went to seed. Each balsam plant can have up to 8oo seeds making it essential to remove them before they flower and seed. Himalayan balsam (Impatiens glandulifera) is an invasive species introduced to the UK in the 19th century. It has become problematic due to its rapid growth and ability to outcompete other flora.

This Community Engagement event, run each Thursday throughout July was organised by the NWWT *Balsam Bashing* team. The site by the river Clwyd between Llanynys and Llandyrnog had been chosen for ease of access and the sheer volume of balsam growth in one small area and hopefully to provide an example of our collective efforts (plenty of dog walkers regularly pass this way!).

There was guidance given, sufficient PPE available (gloves, eye protection, high visibility jackets etc.), as well as copious amounts of drinks and cakes!

Of course, there is Balsam all along the river Clwyd from its source in Clocaenog Forest to the sea. It is a huge job, but with their 'glasses half full' approach, the NWWT cheerfully guided us on the technique of how to pull and break up the plant before the flower would produce seed.

There was lots of chatter, common interests, laughter and connections made while we were about our task in the heat, whilst also taking regular pit stops for water and shade!

It was a very nice way to spend a morning with exercise, friendship and fresh air thrown in. But most importantly it was yet another way to demonstrate to others that while the task to protect native plant species from being out-competed is huge, if we all attempt this kind of thing regularly, we can help to protect the native species on our only home - the Earth.

BIONET 2025 -A Day for Nature Brian Peters

The annual Nature Day was held in the lovely walled gardens of the historic house Nantclwyd Y Dre in Ruthin on Sunday 10th August. The fantastic weather and lovely atmosphere made this another great success which attracted over 250 visitors keen to learn about activities that are supporting nature in North East Wales. Bionet is a Local Nature Partnership pulling together many local projects supported by Denbighshire County Council and the Welsh Government. The environmental organisations with stalls included Clocaenog Red Squirrel Trust, Chirk Swifts, Ruthin Friends of the Earth, Wild Ground, Bionet, Sea Watch Foundation, Denbighshire Countryside Services, Amphibian and Reptile Conservation Trust, North Wales Butterfly Conservation Trust, Wildflowers and BTO British Bird Surveys.

There were many activities for children (and adults) who were kept very busy with face painting, storytelling, willow weaving, wildflower planting and making nature mobiles.

Ruthin Friends of the Earth had a stall for the third year running. We are always warmly welcomed by the Bionet Team led by Clare Owen. Brian Peters, who organised the stall reported "What a fabulous event which is growing each year and we welcome the opportunity to be part of it. It is great to connect with local organisations, families and their children to discuss and learn about climate and nature issues. We had a lot of interest in our main activities – Ruthin Repair Cafe, River Quality Monitoring and Film Nights. We also signed up six visitors who requested more information. A big thank you to our amazing Ruthin FoE support team (Steve, Richard, Christine, Avis, Graham and Janet) who covered the stall rota throughout the day"

The Bionet stall attracted a lot of attention with the Welsh Beaver Project and a life size model of the Eurasian Beaver on their stall. Beavers were once widespread across Wales and are native to our freshwater ecosystems. Hunting by humans for fur, meat and scent glands meant they became extinct around the Middle Ages. North Wales Wildlife Trust are leading the project and hope to establish a pilot breeding nursery at

the DCC Green Acres Nature Reserve near St Asaph. If successful then a licence will be obtained for the controlled release of the beavers into a local river.
For more information about Bionet have a look at their Facebook page: Bionet-North East Wales Local Nature Partnership.
We look forward to supporting next year's Bionet event planned for July or August 2026.

BIONET 2025 - Diwrnod Natur Brian Peters

Cafodd y Diwrnod Natur blynyddol ei gynnal yng ngerddi furiog hyfryd tŷ hanesyddol Nantclwyd y Dre yn Rhuthun ddydd Sadwrn 10 Awst. Roedd y tywydd bendigedig a'r awyrgylch gwych wedi sicrhau ei fod yn llwyddiant mawr unwaith eto, gan ddenu dros 250 o ymwelwyr a oedd yn awyddus i ddysgu am weithgareddau sy'n helpu i ddiogelu natur yn y Gogledd-ddwyrain. Partneriaeth Natur Leol yw Bionet, sy'n tynnu ynghyd

llawer o brosiectau lleol a gefnogir gan Gyngor Sir Ddinbych a Llywodraeth Cymru. Roedd y cymdeithasau amgylcheddol a oedd â stondinau yno yn cynnwys Ymddiriedolaeth Gwiwerod Coch Clocaenog, *Chirk Swifts and House Martins*, Cyfeillion y Ddaear Rhuthun, *Wild Ground*, Bionet, *Sea Watch Foundation*, Gwasanaethau Cefn Gwlad Sir Ddinbych, yr Ymddiriedolaeth Cadwraeth Amffibiaid ac Ymlusgiaid, Ymddiriedolaeth Cadwriaeth Glöynnod Byw Gogledd Cymru, Blodau Gwyllt, ac Arolygon Adar Prydain.

Roedd llawer o weithgareddau i blant (ac oedolion) i gadw pawb yn brysur, gan gynnwys paentio wynebau, adrodd storïau, gweu brigau helyg, plannu blodau gwyllt, a gwneud addurniadau natur.

Roedd gan Gyfeillion y Ddaear Rhuthun stondin am y drydedd flwyddyn yn olynol. Rydyn ni bob amser yn cael coeso cynnes gan Dîm Bionet, sy'n cael ei arwain gan Clare Owen. Meddai Brian Peters, a oedd wedi trefnu'r stondin, "Mae hwn yn ddigwyddiad gwych sy'n tyfu bob blwyddyn, ac rydyn ni'n croesawu'r cyfle i fod yn rhan ohono. Mae mor dda cael y cyfle i gysylltu â chymdeithasau lleol a theuluoedd a'u plant i drafod a dysgu am faterion sy'n gysylltiedig â'r hinsawdd a natur. Fe wnaeth llawer o bobl ddangos diddordeb yn ein prif weithgareddau – Caffi Trwsio Rhuthun, Monitro Ansawdd Afonydd, a Nosweithiau Ffilm, ac roedd chwe ymweledd wedi rhoi manylion yn gofyn am rhagor o wybodaeth. Diolch o galon i dîm ffantasig Cyfeillion y Ddaear Rhuthun (Steve, Richard, Christine, Avis, Graham a Janet) a oedd wedi llenwi'r rota drwy gydol y dydd"

Roedd stondin Bionet wedi denu lot o sylw gyda Prosiect Afancod Cymru, a model maint afanc Ewrasiaidd go iawn ar eu stondin. Ar un adeg roedd afancod yn gyffredin ar draws Cymru, ac maen nhw'n un o frodorion ein hecosystemau dŵr croyw. Roedd pobl yn eu hela am eu ffwr, eu cig, a'u chwarennau arogl, ac o ganlyniad fe wnaeth yr afanc ddiflannu rhywbryd yn yr Oesoedd Canol. Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru sy'n arwain y prosiect hwn, ac mae'n gobeithio creu meithrinfa fridio beilot yng Ngwarchodfa Natur *Green Acres* Cyngor Sir Ddinbych ger Lanelwy. Os yw'r peilot yn llwyddiannus, bydd y feithrinfa'n cael trwydded ar gyfer rhyddhau afancod yn ofalus i mewn i afon leol.

I gael rhagor o wybodaeth am Bionet, ewch i'w dudalen Facebook: Bionet-North East Wales Local Nature Partnership.
Rydyn ni'n edrych ymlaen at gefnogi digwyddiad Bionet y flwyddyn nesaf, a fydd yn cael ei gynnal ym mis Mehefin neu fis Awst 2026.

A nature-based solution for Afon Clwyd and the Tremeirchion sewage management works Steve Hoyle

Brian, Graham and Steve from Friends of the Earth Ruthin have taken an interest in the Clwyd Forum which is a group of organisations with an interest and concern in the general water quality and health of the river Clwyd and its catchment and tributaries. For information the Clwyd Forum includes both statutory bodies including Dwr Cymru, Natural Resources Wales and current Clwydian Range and Dee Valley AONB, as well as non-governmental organisations including the North Wales Wildlife Trust, ourselves and other interested members of the public.

We as Friends of the Earth Ruthin are already monitoring the chemical content of the river in and around Ruthin on an initial 12-month period, sampling the content in several locations on a monthly basis. We are entering the results of this effort into the already established North Wales River Trust database in order to effect a change in the quality and management of this vital resource. Water quality in the main, is affected by both agricultural run-off into water courses and of course from the remnants of human sewage treatment.

The Clwyd Forum extended an invitation from Dwr Cymru to attend an open day at the Tremeirchion Sewerage Works on the 16th September to view their trial of an additional natural waste water solution. (Dwr Cymru report success with a similar scheme already underway in Herefordshire). The idea is that after the industrial processes involved in sewage management (chemical additives, removal of solids etc.), the waste water is then sent through a series of 3 very large man-made ponds planted with appropriate flora which is expected to use and store up the bulk of the remaining chemical additives, phosphate, nitrates.

The site is expected to be complete and ready for its initial water volume testing during 2026, including the site's reinstatement with the planting of appropriate nature friendly fauna around its perimeter.

We will keep you posted on how the site develops, it's outcomes and information on visiting the site, in the meantime here's the Dwr Cymru link with lots of information about the project: https://corporate.dwrcymru.com/cy-gb/community/investment-projects/tremeirchion

Defnyddio natur i ddatrys problemau Afon Clwyd a safle trin carthion Tremeirchion Steve Hoyle

Mae gan Brian, Graham a Steve o Gyfeillion y Ddaear Rhuthun ddiddordeb yn Fforwm Clwyd, sef grŵp o gymdeithasau sy'n ymddiddori yn ansawdd dŵr Afon Clwyd a'i dalgylch a'i his-afonydd yn gyffredinol, ac sy'n pryderi am ba mor iach yw'r dŵr honno. Er gwybodaeth, mae Fforwm Clwyd yn cynnwys y ddau gorff statudol, a Dŵr Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru, AHNE Bryniau Clwyd a Dyffryn Dyfrdwy, yn ogystal â sefydliadau anlywodraethol, gan gynnwys Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru, ni ein hunain, ac aelodau eraill o'r cyhoedd sydd â diddordeb.

Rydyn ni, fel aelodau o Gyfeillion y Ddaear Rhuthun, eisoes yn monitro cynnwys cemegol yr afon yn Rhuthun a'r cyffiniau am gyfnod cychwynol o 12 mis, gan ddadansoddi samplau o nifer o leoliadau bob mis. Rydyn ni'n cofnodi canlyniadau'r ymdrechion hyn yng nghronfa ddata Ymddiriedolaeth Afonydd Gogledd Cymru, a gafodd ei sefydlu gyda'r nod o wella ansawdd yr adnodd hanfodol hwn a sut mae'n cael ei reoli. Gan mwyaf, yr hyn sy'n effeithio ar ansawdd dŵr yw dŵr yn rhedeg oddi ar dir amaethyddol i mewn i gyrsiau dŵr, a hefyd wrth gwrs gweddillion trin carthion.

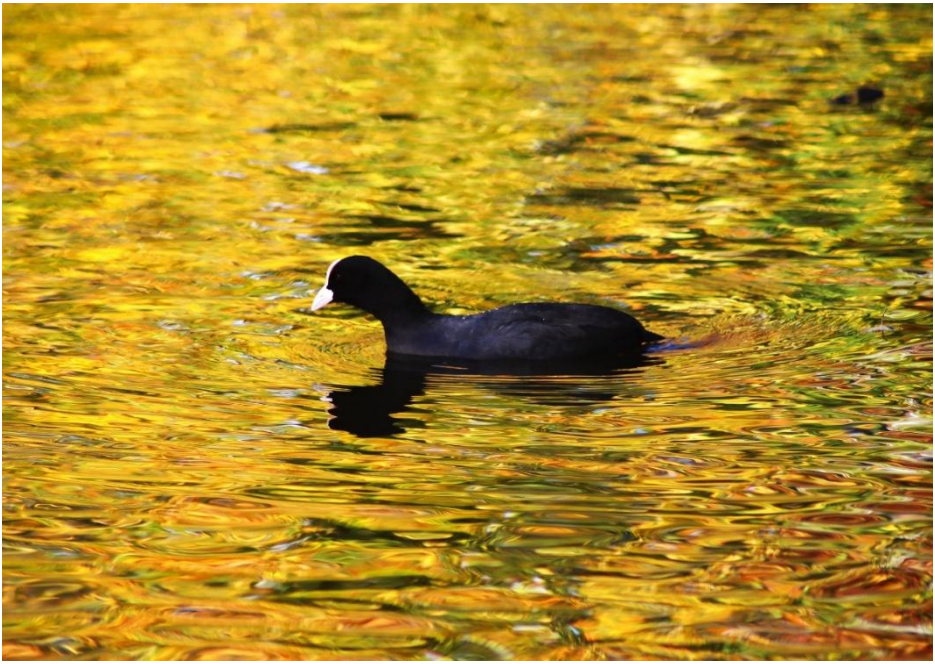
Ar ran Dŵr Cymru, mi wnaeth Fforwm Clwyd estyn gwahoddiad i fynychu diwrnod agored yn y safle trin carthion yn Nhremeirchion ar 16 Medi. Roedd hyn yn gyfle i weld sut maen nhw'n treialu dull naturiol arall ar gyfer trin dŵr gwastraff. (Mae Dŵr Cymru yn tynnu sylw at lwyddiant cynllun tebyg sydd eisoes ar waith yn Swydd Henffordd.) Y syniad yw anfon y dŵr gwastraff drwy

gyfres o 3 phwll dŵr enfawr sydd wedi eu creu'n arbennig, lle mae fflora addas wedi eu plannu i ddefnyddio a storio'r rhan fwyaf o'r ychwanegiadau cemegol, ffosffadau, a nitradau sy'n parhau i fod yn bresennol ar ôl cwblhau'r prosesau trin carthion (ychwanegiadau cemegol, cael gwared ar solidau ac ati).

Disgwylir i'r safle fod wedi ei gwblhau ac yn barod ar gyfer treialu cyfeintiau dŵr cychwynnol yn ystod 2026, gan gynnwys plannu fauna priodol sy'n gydnaws â byd natur o gwmpas ei ffiniau.

Byddwn yn rhoi diweddariadau ichi ynghylch sut mae'r safle'n datblygu, ei ganlyniadau, a gwybodaeth wrth ymweld â'r safle, ond yn y cyfamser dyma ddolen at Ddŵr Cymru, lle mae llawer o wybodaeth ar gael am y prosiect:

https://corporate.dwrcymru.com/cy-gb/community/investment-projects/tremeirchion

Dad-ddofi tir Richard Barrie

Fis Mehefin, cynhaliodd Cyfeillion y Ddaear Rhuthun noson ffilm fel rhan o'r Wythnos Werdd Fawr, gan ddangos y ffilm *Wilding*, sef hanes arbrawf ugain mlynedd yn caniatáu i natur ffynnu'n ddi-rwystr ar Ystad Knepp, fferm pum milltir sgwâr yn Sussex. Mae'r ffilm yn seiliedig ar lyfr gan Isabella Tree, gwraig Charlie Burrell, a etifeddodd yr ystad ym 1987, ac a benderfynnodd roi'r gorau i ffermio a gadael tir yr ystad i ddad-dofi, a hynny wedi degawd o ffermio dwys cynyddol aflwyddiannus ar dir anaddas a diffrwyth.

Daw'r syniad craidd o ecolegydd o'r Iseldiroedd, Frans Vera, sy'n dadlau bod tirwedd gynoesol Ewrop wedi cael ei siapio gan anifeiliaid mawr yn pori, a'i bod yn llawer iawn mwy clytiog, agored, ac amrywiol na'r goedwig â tho di-dor o ddail, fel y mae'r byd ecoleg yn mynnu. Roedd ail greu hyn yn Knepp yn golygu cyflwyno bridiau hynafol o foch, gwartheg, a cheffylau. Y prif ysglyfaethwyr mawr yw'r elfen sydd ar goll. Mae'r ardal yn rhy fach, felly mae rhai o'r anifeiliaid hyn yn cael eu lladd yn rheolaidd er mwyn cadw'r niferoedd yn sefydlog. Oni bai am hynny, maen nhw'n cael eu gadael i ofalu amdanynt eu hunain. Mae'r canlyniadau'n drawiadol. Mae toreth o fywyd gwyllt wedi dychwelyd yn annisgwyl o gyflym, gan gynnwys eosiaid, turturod (turtle doves), a glöyn byw o enw'r *Purple Emperor*.
Mae cyfoeth y bywyd gwyllt a'i niferoedd yn rhyfeddol, ac yn gwrthgyferbynnu'n llwyr â'r prinder yr ydym wedi arfer ag ef ar ein hynys ni lle mae natur yn crebachu mewn modd difrifol.

Mae'r ffilm yn llawn delweddau prydferth, ac mae'n wych yn y modd y mae'n dangos y tir yn gweddnewid. Fel hanes taith y teulu, mae weithiau ychydig yn syrffedus, ond mae'n gyflwyniad da i arbrawf pwysig ac arloesol. Os oes gennych yr amser i ddarllen y llyfr hefyd, mae wedi ei ysgrifennu'n dda ac mae'n llawer mwy manwl. Mae'n cynnwys cyfeiriadau helaeth, ac mae'n ateb llawer o'r cwestiynau sy'n aros ar ôl gweld y ffilm.

Mae yna rai themâu allweddol y mae'n ymddangos i mi eu bod yn werth eu hystyried o ddifrif. Yn gyntaf, fel y soniwyd, pwysigrwydd megafauna (anifeiliaid mawr sy'n pori) ar gyfer sicrhau tirwedd amrywiol sydd â chymysgedd o goetir, glaswelltir, a phrysgwydd (mae'n ymddangos mae'r mieri yw'r arwyr mawr). Gwneir achos cryf bod hyn yn darparu'r amrywiaeth ehangach o gynefinoedd. Rydym yn cael ein hannog i ymatal rhag tacluso. Yn hytrach, mae'n well rhoi rhydddid i natur ffynnu. Yn ail, gallai rheoli gwarchodfeydd bach er budd rhywogaeth benodol sydd dan fygythiad wneud mwy o ddrwg nag o dda. Daw ein dealltwriaeth o weld rhywogaethau sydd mewn perygl yn brwydro i oroesi mewn cynefinoedd nad ydynt yn wir addas ar eu cyfer, er ein bod ni yn credu eu bod yn addas, oherwydd bod dewisiadau gorau'r rhywogaeth wedi cael eu dinistrio'n llwyr gan weithgarwch pobl. Pan gynigir amrywiaeth llawn o gynefinoedd, mae eu gwir ddewisiadau yn cael y cyfle i ddod i'r golwg. Yn drydydd, gall y tir adfer yn llawer gynt na'r disgwyl.

Parhau y mae'r dadlau ynghylch y syniad o ddad-ddofi tir. Mae Knepp yn dangos y gellir gwneud hyn mewn bro amaethyddol, a'i fod yn hynod effeithiol o ran adfer rhywogaethau sy'n cael eu colli, a gwella bioamrywiaeth. Mae'n amlwg na allwn ni ddad-ddofi tir ym mhob man. Mae angen tir amaethyddol cynhyrchiol arnom. Byddai dad-ddofi ein parciau cenedlaethol yn newid eu gwerth o ran hamdden a sut y maent yn edrych, a hynny mewn ffyrdd a allai gael eu gwrthod gan lawer o bobl. Serch hynny, efallai y byddai rhwydwaith o ardaloedd sydd wedi eu dad-ddofi, gyda choridorau i fywyd gwyllt yn eu cysylltu cyn belled â bod hynny'n bosibl, yn creu cyfle i natur adfer, fel y mae ardaloedd morol gwarchodedig yn ei wneud.

Wilding Richard Barrie

In June Friends of the Earth Ruthin held a film night as part of Great Big Green week, showing the film Wilding, an account of the twenty-year experiment in allowing nature to take over the Knepp Estate, a five square mile arable farm in Sussex. The film is based on a book by Isabella Tree, wife of Charlie Burrell, who inherited the estate in 1987, and who after a

decade of increasingly unsuccessful intensive farming on unsuitable and exhausted land decided to abandon farming in favour of wilding (re-wilding) the estate.

The central idea comes from the Dutch ecologist Frans Vera who argues that the primeval European landscape was driven by large grazing animals, and was far more patchy, open and varied than the closed-canopy forest that conventional ecology asserts. Recreating this at Knepp meant the introduction of ancient breeds of pigs, cattle and horses. The missing element is the apex predator. The area is too small, so the herds are culled to keep numbers stable. Otherwise, they are left to look after themselves. The results are impressive. A profusion of wildlife returned remarkably quickly, including Nightingales, Turtle Doves, and Purple Emperor butterflies. The richness and density of wildlife is amazing and contrasts sharply with the paucity that we have become used to in our nature depleted island.

The film is beautifully shot, and captures the transformation of the land brilliantly. As an account of the family's journey it is sometimes a bit cloying but it is a good introduction to an important and ground breaking experiment. If you have time to read the book, it is well written and goes into far more depth. It is impressively referenced and makes clear many of the questions that inevitably linger after seeing the film.

There are some key themes that seem to me to be worth serious consideration. Firstly, as mentioned, the importance of megafauna (large grazing animals) in shaping a varied landscape with a mix of woodland, grassland and scrub (brambles emerge as something of a superhero). A strong case is made that this provides the widest range of habitats. We are encouraged to resist the human urge to tidy things up. Rather let nature get on with it. Secondly, managing small reserves for the benefit of a particular threatened species may do more harm than good. Our understanding comes from seeing threatened species clinging on in suboptimal habitats which we assume to be optimal, because their true preferences have been completely destroyed by human intervention.

When offered a full range of habitat their true preferences can emerge. Thirdly the speed with which landscapes can recover, if allowed to, is much quicker than expected.

There is still controversy around the idea of re-wilding. Knepp shows that it can be done in an agricultural heartland, and that it is spectacularly effective in recovering species loss and biodiversity. We obviously can't re-wild everywhere. We need productive farmland. Rewilding our national parks would change their recreational value and aesthetic in ways that many people might reject. But perhaps a network of rewilded spaces, connected by wildlife corridors as far as possible, could provide an opportunity for our natural history to recover, rather in the way that marine protected areas do in our oceans.

Not just a tree Diana Sanders

My friend gave them to me, seven alders in pots
blocking the pathway to her garden.
We wrestled them into the car.
I drove off, waving and just about legal.
They jostled with each other, tapping on windows,
leaning into me, tickling my arms
as I took the bend just before the Alwen bridge.

I could almost hear them arguing,
chattering amongst themselves—
children desperate to get home.
They came out of the car
bedraggled, shook out their creases—
slurped up rainwater from buckets.
I planted them in a circle on bubbling ground.

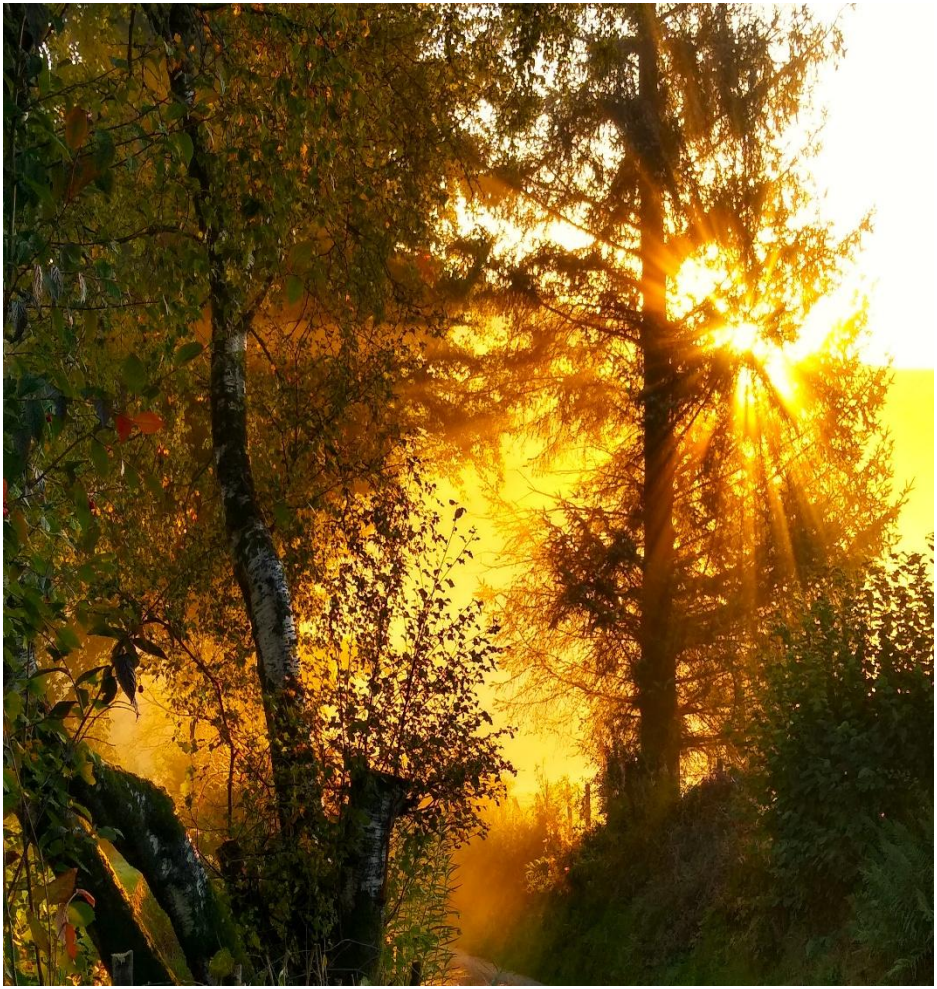
As days grew longer leaves uncurled.
Redpolls sang from branches at dawn

whilst roots felt their way in the dark—
around pathways and stones.
Mycelium threads connected them
to the mother tree

whose roots dived deeper than moles,
beyond bones, Anthropocene plastic,
rusted tractor bits, arrow heads.

She syphoned
nitrogen, carbon, water to the new ones.

They became drunk like teenagers on cider.
I lay inside their circle. Seven trees in a field of six hundred
all reaching out to each other.

Flood Forum Graham Steel

Shortly after the flood events in Ruthin in January 2021 Natural Resources Wales and Denbighshire County Council convened a "Flood Partnership" to share information on flood risk management between the bodies responsible for flood prevention and flood incident response and the local communities affected by flooding.

The partnership was short lived and disappeared without explanation after its second meeting on Valentine's Day 2022.

This September the Town Council invited residents (and presumably businesses) in flood risk areas to attend a Flood Forum in the Old Courthouse on 19 September.

The TC are to be applauded on this initiative given that there has been no other activity on this topic for so long. The event was largely to advise residents on how to sign up the NRW's flood warning service, information about how to prepare for potential flooding and information about domestic and small business flood defence products.

I took the opportunity to raise with the NRW and County representatives some of the issues that Friends of the Earth have raised in the past regarding the better management of flood risk in the area, these include:

Restoring some of the modifications to the river as it passes through Cae Ddol and the lake to enable the area to return to functioning as a flood water retention area (water meadow)

The potential for retro fitting Sustainable Urban Drainage measures to better manage surface water flooding and its entry into the main river within the town e.g. at the industrial estates and the rugby pitches

Soft engineering options further upstream and into the headwaters at Clocaenog, Afon Maes and Afon Hesbin (also known as natural flood risk management)

On this last point the FoE group have not yet had a discussion about reintroducing beavers to the river catchment! Perhaps you have a view on this.

I hope that the resources to re-establish the forum could be found take a wider perspective and improve the life of residents who are at risk of flooding and to bring forward measures for flood management that also deliver positively for the wider environment and take climate change issues fully into account.

Fforwm Llifogydd Graham Steel

Yn fuan wedi'r lligogydd yn Rhuthun ym mis Ionawr 2021, trefnodd Cyfoeth Naturiol Cymru a Chyngor Sir Ddinbych "Partneriaeth Llifogydd" i rannu gwybodaeth am reoli perygl llifogydd rhwng cyrff sy'n gyfrifol am eu hatal ac ymateb i ddigwyddiadau cysylltiedig, a'r cymunedau lleol sy'n dioddef effeithiau yn eu sgil.

Ni wnaeth y bartneriaeth bara'n hir, gan ddiflannu heb esboniad ar ôl ei hail gyfarfod ar ddiwrnod gŵyl Sant Ffolant 2022.

Fis Medi hwn, mi wnaeth y Cyngor Tref wahodd trigolion (a busnesau) mewn ardaloedd lle mae perygl llifogydd i gyfarfod Fforwm Llifogydd yn yr Hen Lys ar 19 Medi.

Rhaid canmol y Cyngor Tref am fentro i wneud hyn o ystyried na fu unrhyw weithgarwch arall ar y pwnc hwn er amser maith. Prif nod y digwyddiad oedd egluro wrth breswylwyr sut y gallan nhw elwa ar wasanaeth rhybuddio am lifogydd Cyfoeth Naturiol Cymru; gwybodaeth am sut i baratoi ar gyfer llifogydd posibl; a gwybodaeth am gynnyrch amddiffyn rhag llifogydd i gartrefi a busnesau bach.

Roedd yn gyfle imi godi rhai o'r materion yr oedd Cyfeillion y Ddaear wedi eu codi yn y gorffennol gyda Chyfoeth Naturiol Cymru a chynrychiolwyr y Sir o ran gwella sut mae perygl llifogydd yn cael ei reoli yn yr ardal, gan gynnwys:

Adfer rhai o'r addasiadau i'r afon wrth iddi lifo drwy Gae Ddôl a'r llyn er mwyn i'r ardal allu dychwelyd i weithredu fel ardal cadw dŵr llifogydd (llifddol/*water meadow*).

Y potensial ar gyfer ôl-osod mesurau draenio trefol cynaliadwy i wella sut mae llifogydd dŵr wyneb yn cael eu rheoli, a sut mae'r dŵr hwn yn mynd i mewn i'r brif afon yn y dref ee ar yr ystadau diwydiannol a'r meysydd rygbi.

Opsiynau peirianwaith meddal ymhellach i fyny'r afon ac i mewn i'r blaenddyfroedd yn Nglocaenog, Afon Maes ac Afon Hesbin (sef opsiynau ar gyfer rheoli perygl llifogydd mewn ffordd naturiol).

O ran y pwynt olaf hwn, nid yw'r grŵp Cyfeillion y Ddaear wedi cael trafodaeth eto ar ailgyflwyno afancod i ddalgylch yr afon! Efallai fod gennych chi farn ar hynny.

Rwy'n gobeithio bod yr adnoddau i ailsefydlu'r fforwm yn galluogi persbectif ehangach ac yn llwyddo i wella bywydau trigolion sy'n wynebu perygl o lifogydd, gan gyflwyno mesurau ar gyfer rheoli llifogydd a helpu i wella'r amgylchedd ehangach yn sgil rhoi ystyriaeth lawn i faterion sy'n ymwneud â'r newid yn yr hinsawdd.

Ruthin Repair Café Celebration Diana Sanders

Ruthin Repair Café had a pause in activities to celebrate the 1500th item brought into the Café for repair. The team have fixed 73% of all of these items which I think you'll agree, is a remarkable achievement. The item was a clock repaired by long standing Repair Café volunteer, John Miller. Ruthin Repair Café is held on the first Saturday of the month at the Naylor Leyland Centre in Ruthin from 10 am – 1pm (last orders 12.30pm). No need to book just come along. All the repairers are talented volunteers who give up their time for free.

Caffi Trwsio Rhuthun yn dathlu Diana Sanders

Cymerodd gwirfoddolwyr Caffi Trwsio Rhuthun hoe bach o'u gweithgareddau i ddathlu eitem rhif 1500 yn cyrraedd i gael ei thrwsio. Mae'r tîm wedi llwydddo i drwsio 73% o'r holl eitemau sydd wedi dod i law, ac rwy'n medwl y byddwch yn cytuno bod hynny'n gamp ryfeddol. Cloc oedd yr eitem hon, a gafodd ei drwsio gan John Miller a fu'n gwirfoddoli yn y caffi ers peth amser. Mae Caffi Trwsio Rhuthun yn cael ei gynnal ddydd Sadwrn cyntaf y mis yng Nghanolfan Naylor Leyland yn Rhuthun 10am – 1pm (derbynnir yr eitemau olaf am 12:30pm). Does dim angen rhoi gwybod ymlaen llaw, dim ond troi i fyny. Mae pawb sy'n trwsio eitemau yn wirfoddolwyr talentog sy'n rhoi o'u hamser am ddim.

A Red Line for Gaza Christine Meirion

On the 26th July 2025, over 1,200 people from all over Wales gathered in Aberystwyth and formed a 500-metre "red line" symbolised by holding a very long piece of red material to demand justice for Palestine. The symbol has been previously used outside Westminster, the Senedd and the White House in the US.

There were representatives from more than 60 Welsh trade unions; faith-based, peace, environmental networks; and Palestine solidarity groups joined the action, with people calling for an end to the genocide and ecocide in Gaza.

A spokesperson for Palestine Solidarity Aberystwyth Soildariaeth Palestina said: "Every hand that holds the red line is united in defiance — and in hope. Israel has crossed every red line imaginable — bombing civilians, razing hospitals, starving children. Yet our leaders remain silent. If our governments won't draw the line, we will become it. The red line symbolises the breaking point — not only for international law, but for our collective conscience. Wales's First Minister and MSs now face a moral choice: If this is not the red line, what is?"

It was a very moving experience to be part of such a large diverse group united in our desire to protect Palestine. As the long line wound its way through Aberystwyth along the promenade around the castle and through

the shopping centre, locals showed their support too. We stopped for speeches on the promenade including a great one from Bethan Sayed who now works for Climate Cymru

Stop Starving Gaza emergency demonstrations have also been held in Brighton, Carlisle, Letchworth, Lincoln, Ludlow, Shrewsbury, Slough, Abergavenny in Wales, and Orkney in Scotland.

And on Saturday 27/9/25, we congregated outside St George's Hall, Liverpool to let the Labour Party Conference delegates know the strength of feeling that the government should be doing much more to protect the people of Gaza. Again, several hundred people including representatives from the Palestine Solidarity Campaign, various trade unions and student groups, CND, FoE, Extinction Rebellion, and many concerned individuals came together to march through the city. We don't know how effective our protests will be but for me it is better to act than to remain passive and impotent. Silence is complicity.

Llinell Goch i Gaza Christine Meirion

Ar 26 Gorffennaf 2025, daeth dros 1,200 o bobl o bob rhan o Gymru at ei gilydd yn Aberystwyth i ffurfio "llinell goch" 500 metr o hyd drwy ddal darn hir iawn o ddefnydd fel symbol i alw am gyfiawnder i Balesteina. Mae'r symbol wedi cael ei ddefnyddio yn y gorffennol y tu allan i San Steffan, y Senedd, a'r Tŷ Gwyn yn yr Unol Daleithiau.

Roedd cynrychiolwyr o fwy na 60 o undebau llafur o Gymru; a rhwydweithiau sy'n seiliedig ar ffydd, heddwch, a'r amgylchedd. Ymunodd grwpiau solidariaeth â Phalesteina yn y gweithredu, gyda phobl yn galw am ddiwedd i'r hil-laddiad a'r eco-laddiad yn Gaza.

Dywedodd llefarydd ar ran *Palestine Solidarity Aberystwyth Soildariaeth Palestina*: "Mae pob llaw sy'n dal y llinell goch yn unedig mewn herfeiddiwch — ac mewn gobaith. Mae Israel wedi croesi pob llinell goch posibl — drwy fomio pobl cyffredin, dinistrio ysbytai, ac achosi newyn ymysg plant. Serch hyn i gyd mae ein harweinwyr yn parhau i gadw'n dawel. Os nad yw ein llywodraethau'n fodlon tynnu'r llinell, mi wnawn ni ei chreu ein hunain. Mae'r llinell goch yn symbol o'r pwynt pellaf — nid yn unig i gyfraith ryngwladol, ond i'n cydwybod ni i gyd. Mae Prif Weinidog Cymru a'r ASau nawr yn wynebu dewis moesol: os nad yw'r sefyllfa bresennol yn llinell goch, beth fyddai llinell goch mewn gwirionedd?

Roedd yn brofiad cynhyrfus llawn teimlad i fod yn rhan o grŵp mor fawr ac amrywiol a oedd yn unedig yn ei awydd i amddiffyn Palesteina. Wrth i'r llinell hir ymlwybro drwy Aberystwyth ar hyd y promenâd o amgylch y castell a thrwy'r ganolfan siopa, roedd pobl leol yn dangos eu cefnogaeth hefyd. Mi wnaethom stopio i wrando ar areithiau ar y promenâd, gan gynnwys araith wych gan Bethan Sayed sydd bellach yn gweithio i Climate Cymru.

Mae gwrthdystiadau brys *Stop Starving Gaza* hefyd wedi cael eu cynnal yn Brighton, Carlisle, Letchworth, Lincoln, Llwydlo, Amwythig, Slough, y Fenni yng Nghymru, ac Orkney yn yr Alban.

Ddydd Sadwrn 27/9/25, mi wnaethom ymgasglu y tu allan i St George's Hall, Lerpwl, i roi gwybod i'r rheini a oedd yn mynychu Cynhadledd y Blaid Lafur pa mor gryf oedd y teimlad y dylai'r llywodraeth wneud llawer mwy i amddiffyn pobl Gaza. Unwaith yn rhagor, daeth rhai cannoedd o bobl at ei gilydd i orymdeithio drwy'r ddinas, yn eu plith cynrychiolwyr o Ymgyrch Solidariaeth â Phalesteina, gwahanol undebau llafur a grwpiau myfyrwyr, CND, Cyfeillion y Ddaear, *Extinction Rebellion*, a llawer o unigolion sy'n poeni am y sefyllfa. Dydyn ni ddim yn gwybod pa mor effeithiol fydd ein protestio, ond i mi mae'n well gweithredu na gwneud dim. Mae distawrwydd yn fethiant i wrthwynebu.

Projects and Contacts

Group Secretary	Jean Leith
FoE Chair	Richard Barrie
Steven Hoyle	Litter Picks
Repair Café	Anne Lewis
Climate Emergency	Mair Davies
Resilient Communities	Graham Steel/ Christine Meirion
Newsletter	Diana Sanders
Translation	Sian Gwyn-Ifan
Denbighshire Environmental Alliance	Graham Steel

Prosiectau ac Enwau cyswllt

Ysgrifennydd y Grwp	Jean Leith
Casglu Sbwriel	Steven Hoyle
Cadeirydd Cyfeillion y Ddaear	Richard Barrie
Caffi Trwsio	Anne Lewis
Argyfwng Hinsawdd	Mair Davies
Cymunedau Cadarn	Graham Steel/ Christine Meirion
Cylchlythyr	Diana Sanders
Cyfieithu	Sian Gwyn-Ifan

Groups FoE Ruthin work alongside/ Grwpiau sy'n gweithio ochr yn ochr a Chyfeillion y Ddaear

Drosi Bikes	Beth Ward/Robin Hughes
Y Ty Gwyrdd	Marguerite Lovegrove
Resource Young Volunteers	Janine Cusworth
River Quality Monitoring	Wyn Hughes

https://ruthinfoe.org
foe.ruthin@gmail.com
https://www.facebook.com/foeruthin

